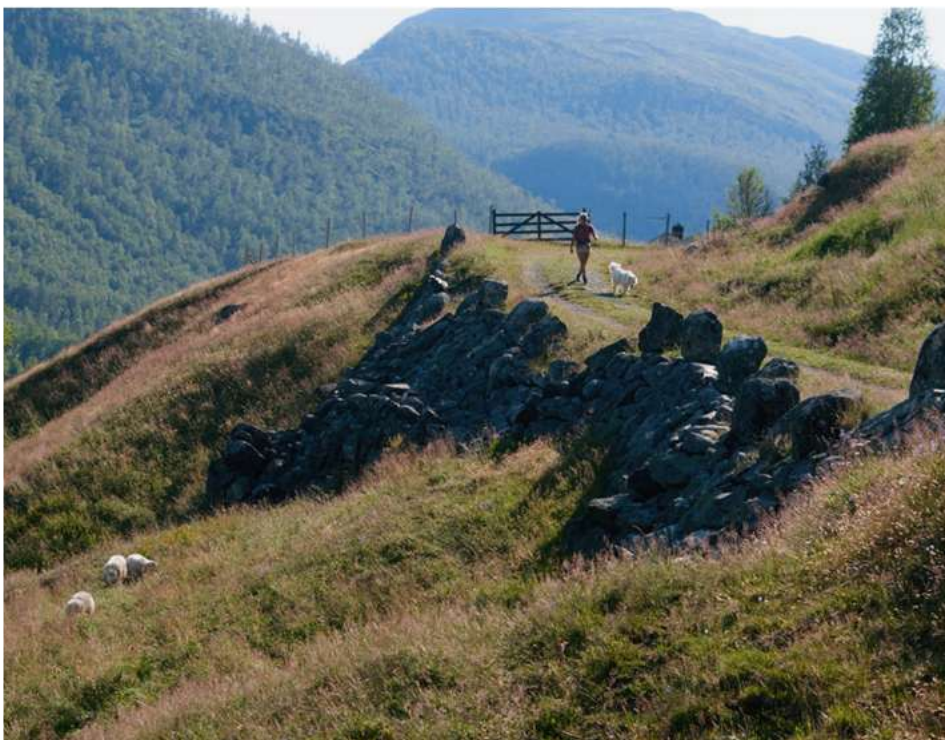

UTKAST

KUNNSKAPSGRUNNLAG

Vedlegg til Kulturmiljøplan for Hemsedal kommune
Høyringsutkast 1.mars 2026

KUNNSKAPSGRUNNLAG

Korleis oppfattar og knyter vi oss til det landskapet vi lever i til dagleg, eller besøker i helger og feriar?

Kva er det som skil område frå kvarandre og som gjer at vi kjenner att ein stad?

Kva er meiningsberande og unikt i augo til dei som bur der?

Dette dokumentet er starten på eit kunnskapsgrunnlag som må utviklast i samarbeid med dei som bur i bygda.

Det er eit vedlegg til kulturmiljøplanen som no sendast på høyring. Og utgangspunkt for faktaark knytt til kvart område i kommunekart for kulturmiljø. Rapporten inviterer til vidare samarbeid for å finne fram til dei kulturlandskapa og kulturmiljøa vi vil ta vare på i Hemsedal.

Føreord

Dette dokumentet er eit kunnskapsgrunnlag til Hemsedal kommune sin fyrste kulturmiljøplan (vedlegg 1 til planen). Ein kulturmiljøplan er kommunen sin oversikt over verneverdige kulturminne og kulturmiljø i kommunen og inneheld ein plan for forvaltinga av desse. Kommunane definerer sjølve kva for kulturminne som er verneverdige og som skal inngå i kulturmiljøplanen. (jf. Riksantikvaren).

I Hemsedal har vi mange landskap med store kulturlandskapsfaglege verdiar som er viktige for både innbyggjarar og gjester i bygda. Dette kunnskapsgrunnlaget **viser eit representativt utval av område med særprega kulturmiljø og kulturlandskap**, og med ei spennvidde i natur- og kulturtypar som er typisk for Hemsedal. Dei er dermed viktige for stadkjensla; oppleving av stadeige særpreg, atmosfære og identiteten til ulike stader i Hemsedal.

Hanne Lykkja har vore prosjektleiar og stått for utarbeiding av kulturmiljøplanen og kunnskapsgrunnlaget. Dette er gjort etter mange runder med innspel frå grendemøte og ressursgrupper, i nært samarbeid med folk frå ulike fagfelt i kommuneadministrasjonen og kulturinteresserte folk i bygda. Det har vore stor grad av eigeninnsats og stor grad av medverknad. Riksantikvaren og Buskerud fylkeskommune har bidrege med rådgjeving og finansiering. Fagleg tilnærming og metode er presentert i kulturmiljøplanen (kapittel 3).

Det er behov for å utvikle meir kunnskap og byggje opp lokal kompetanse for kartlegging, registrering, ivaretaking og formidling av kulturminne, kulturmiljø og kulturlandskap. Denne planen inviterer til vidare samarbeid.

Ikkje endeleg layout: Planutkastet som går til høyring har ikkje endeleg layout. Illustrasjonar og bilde kjem på plass etter innarbeiding av innspel frå høyringsrunden.

Innhald

Føreord	0
1 Kulturlandskapstypar i fjellbygda Hemsdal.....	3
1.2 Fjellandbruket	3
1.2 Jordbruk i dalbotnen	5
Joleimsmyrane – eit nasjonalt viktig kulturlandskap (KULA-område).....	5
Hulbakvegen og landskapet kring Hustadberget	7
1.3 Liagardar Bygdatunet, Øvre Løkji	9
Lio til Venås, Sjøheim og Sletthaug.....	11
Ålrust til Eikre.....	13
Markegard, Ålstveit, Finn og Gravsetåsen	14
1.4 Heimstølane Fagerset- Slette -Teigavollen-Muren	15
1.5 Langstølane	16
Ershovd til Storeskar	16
Bulien	17
Mørekvam – Søteli - Kjlåen	18
Hydalen	19
Ulsåkstølane, Løkjistølane og Grøtestølen	20
Joleimstølane.....	21
Krosstølane –langstølar i skog	22
Leinestølen til Sirislettan	23
1.6 Jakt, fangst og fiske Vabuleino.....	24
1.7 Anna ressursutnytting i utmark, fornminne	26
2 Fjellovergangane: Ferdavegar knytt til dei store ferdselsårene	27
2.1 Kongevegen gjennom Hemsedal – frå Robru til Eldrevatnet	27
2.2 Fjellvegane nordover til Valdres og sørover til Ål.....	28
2.3 Fjellvegane sørover til Ål:	28
2.4 Andre ferdselsårer – kulturstigar	28
3 Tre bygdesentrum - Tuv, Trøym og Ulsåk	29
Overordna prinsipp for utvikling av dei tre tettstadane	30
Framlegg til tiltak i handlingsplanen for 2026-2029:	31

1 Kulturlandskapstypar i fjellbygda Hemsdal

1.2 Fjellandbruket

Planen viser eit representativt utval av område med særprega kulturlandskap og kulturmiljø, og med ei spennvidde i natur- og kulturtypar som er typisk for Hemsdal og dermed viktige for stadkjensla (oppleving av stadeige særpreg, atmosfære og identiteten til ulike stader i Hemsdal). Dei heilskaplege kulturlandskapsområda er prega av fjellandbruket, med biologiske og kulturhistoriske verdiar, forma av langvarig tradisjonell bruk, og med synleg tidsdjubde og god hevd. Det er ynskjeleg å få til langvarig skjøtsel og vedlikehald av områda. Desse utveljingskriteria byggjer på Utvalde kulturlandskap i jordbruket ([UKL-områda](#)) og Riksantikvaren sine hovudverdiar for kunnskap, opplevingar og bruk.

Fjellandbruket:

1. **Landbruket nede i bygda:** Joleimsmyrane (=KULA, er i arealplanen), Hulbakvegen-Hustadberget, og Løkji-Bygdatunet)
2. **Landbruket oppe i dalene:** Venås-Sjåheim-Sletthaug, Ålrust- Eikre, Halbjørhus -Markegård- Gravsetåsen-Finnstigen
3. **Heimstølane:** Hulbakstølen og Finsetstølen, Fagerset + Muren
4. **Langstølane:** Ershovd-Storeskar, Bulien, Hydalen (= LVO, er i arealplanen) og Joleimstølatn, Ulsåkstølen- Løkjistølatn, Leinstølan- Sireslettan, Krosstølane
5. **Jakt, fangst og fiske:** Fornminne: Veidekulturen: Dyrefangsanlegget ved Vabuleino
6. **Anna ressursutnytting i fjellet:** Forminne: Jernvinne: Anlegg i Markegårdslie. Reindrift: tamreinlag på slutten av 1800-talet. Fiskeoppdrett?
7. **Tekniske kulturminne:** Desse kulturminna blir vist som symbol.
Skiferbrot: Skogshorn, Trøymshotn + ein stad til?
Torvtekt: Damtjednan, Snertemyran?
Kverner, møller og sager: kvar? Elektrisk mølle, Joleim.
Vasskraftanlegg: To kraftverk som produserer, Grøndalen og Brekkefossen frå 50-talet?

Utveljing av områda er gjort på bakgrunn av innspel frå 5 grendemøte våren 2025. Skildringane er seinare kvalitetssikra i samråd med eit utvida ressursgruppe, samansett av folk frå administrasjonen med stor lokalhistorisk kunnskap og kjennskap, medlemmer frå historielaget, kulturminnegruppa som jobbar med verdisetting av gamle bygningar, og fagfolk frå regionale kulturstyrsmakter. Dei er vidare sett i samanheng med kunnskapsgrunnlag frå andre kommunale planar, prosjekt og k. Som t.d. KULA-området Joleimsmyrane, landskapsvernområdet Hydalen, samfunnsplanen, beitebruksplanen, FIFA-planen, prosjektet SMART fjellbygd og arbeidet med sentrumsplanen, bustadpolitisk plan, Naturmangfaldsplanen og reguleringsplanar knytt til natur- og kulturområde.

Til kvart område er det utarbeidd skildringar av landskapet, kulturmiljøet og viktige punkt for planlegging og forvaltning. Eit kartutsnitt som viser avgrensing av området og eit par bilde som viser kulturhistoriske kjerneverdiar for området. Områdeavgrensinga er og vist på kommune-kartet for kulturmiljø. Skildringane her er grunnlag for å lage faktaark knytt til kvart område som ligg på kommune-kartet sitt temakart for kulturmiljø. (dette er difor sett opp i handlingsplanen). Verdiane skildra i desse område er overførbare og bør brukast ved forvaltning av liknande område og kulturmiljø andre stader i kommunen. Dersom kommunen meiner eit område treng spesielle hensyn, kan det takast inn som hensynssone i kommuneplanen sin arealdel.

Landskapstypar

Jakt og fangst i høgfjellet

Fangstanlegg med reins-graver, bogastelle og andre kulturspor frå steinalder til vår tid.

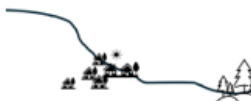
Ressursutvinning i utmarka

Jernvinne i lågfjellet, med skog, myrer og vatn. Ulike steinbrot i fjellet.

Langstølar

Ofte enkle husvære med fjøs og løer i solvendte lågfielldalar eller meir opne vidder der stølane ligg samla i grender. Sommarbeita framleis viktige, husvære også brukt som hytter. Mange ulike langstølsområde i Hemsedal

Heimstølar

Stølsbusa låg ofte meir spreidd i ei overgangssone mellom innmark og høgfjellsbeite med langvarig hevd, artsmangfald, kulturminne. Få stølar i bruk, mange forfell. Gode beite vår og haust.

Liagardar

Høgareliggjand gardar og grender i solvarme bratte lisider, på terassehyller og blokkrik morene. Gamal busetnad, steingjerde, støtte- murar vanleg. Eldre dyrkamark blir beita i dag.

Jordbruk i dalbotnen

Samanhengande bygdslag med jordbruk i U-forma dalbotnar, kring låge åsar og i lisider. Bygdesentrum og småindustri. Elvesletter oppdyrka i nyare tid, større jorder, mindre stein, meir intensiv grasproduksjon.

Representative landskapsområde

Vabuleino, fangstanlegg og

steinalderbuplassar (automatisk freda) og langstølar

Markegardslia, jernvinneanlegg, langstølar og mange hytter, før ny fast busetnad i Lykkja.

Joleimstølane, stølsrend i open solvend liside m/aktiv støling, samanhengande innmark/beite.

Ulsåk-, Løkji- og Grøtestølane, spreidde stølar i øvre kant av småkupert åslandskap

Krosstølane, langstølar i stor granskog (sørsida)

Sireslett – Leinestølane, stølsrend på snau-fjellet, på sørsida, ml ferdaveg til Torpo

Hydalen, stølsrend i storforma fjelldal med vatn i dalbotn, landskapsvernområde

Mørkvam – Søteli, frodig u-forma lågfielldal med stølar, beitedyr, urørt preg, gml kyrkieveg

Bulien, open dal mot snaufjellet, intakt støls-område, urørt preg, beitedyr

Ershovd, solvend stølsrend med hytter, beitedyr, Kongevegen, ope mot høgfjellet, fjellovergang

Fagerset-Slette- Muren-Helgeset

heimstøls- område mellom to bygder, i U-forma daldrag med vatn og stort biologisk mangfald.

Eikre-Ålrust, Kongevegen m/skysstasjon

Oppi Finn – Gravsetåsen, overgang liagardar-heimstølar (nedl), Finnstigen kulturstig

Øvre Løkji, bygdutun m/freda bygningar

Venås-Sjåheim, brattlendt trad. kulturlandskap, kongevegen intakt strekning i bratt elvdal

Joleimsmyrane, KULA-område

Kyrkjebøen, m/kongeveg og stavkyrkjetomt

Hulbakvegen- Hustad, kongevegen m/skysstasjon, lågt åslandskap m/heimstølar

Ill: H. Lykkja

Landskapstypane t.v. i figuren over er skildra i kap.3 i kulturmiljøplanen: *overordna trekk ved kulturmiljø og landskap*. **Dei utvalde områda** t.h. er skildra i denne rapporten: *Områdeskildringa* forklarar verdiar som ligg til grunn for identifisering og avgrensing av området. *Kulturmiljø* kva vi ser etter, legg merke til, framhevar, som skorar høgt. *Viktige punkt for planlegging og forvaltning* seier noko om sårbarheit, endringsfaktorar ein bør vere obs. på, mulegheiter for bruk og vern.

1.2 Jordbruk i dalbotnen

Joleimsmyrane – eit nasjonalt viktig kulturlandskap (KULA-område)

Områdeskildring: Dette kjende jordbruksområdet mellom Ulsåk og Trøym er avgrensa av elva Hemsil i sør, og dei bratte sørhellingane til Grøtenuten, Myljo fjell og Imrestinden mot nord. Riksveg 52 mellom Gol og Lærdal går gjennom landskapet. Elvesletta med dei store løene, dei velhaldne gardane langs vegen og dei bratte fjella på alle sider, dannar ein ikonisk innfallsport til fjellbygda Hemsedal når ein kjem sørfrå.

Dei gamle hovudgardane som ligg på rekke langsmed riksvegen, viser på eit relativt avgrensa areal to vidt forskjellige jordbrukstradisjonar knytt til bruken av innmarka. Ovanfor gardane finn vi det tradisjonelle jordbrukslandskapet, der innmark med spor frå mange hundre år med jordbruksdrift og beitebruk dominerer. Her er det kartlagt stort biologisk mangfald og mange sjeldne artar. Beiteliene og rasmark-engene med varmekjære lauvtre som osp og alm, er svært artsrike, og dei mest interessante og sjeldne artane vil klare seg betre om det vart beita meir. Nedanfor, på andre sida av riksvegen, ligg det moderne, høgproduktive området med veldrevne grasfôrareal. Dei tidlegare flaumutsette myr-områda er no fulldyrka eng heilt ned til elvekanten og med store løer på de fleste eigedomane.

Bil: Ei av dei mange løene på Joleimsmyrane. I bakgrunnen ser vi nokre av gardstuna innanfor dette KULA-området. Foto: Jørn Jensen, Viken fylkeskommune

Kulturmiljø: Området er eit såkalla KULA-område, det betyr at Riksantikvaren har sett det på lista over **kulturhistoriske landskap av nasjonal interesse**. KULA er eit kunnskapsgrunnlag for planlegging, og inneber ikkje freding. Med KULA-registeret ønskjer kulturmiljøforvaltninga tidleg og tydeleg å seie ifrå om kva for landskap som har nasjonale interesser, og med dette å bidra til ei meir føreseieleg arealforvaltning.

Joleimsmyrene er eit landskapet med mange spor som på ein god måte viser korleis jordbruket i fjellbygdene utvikla seg fram til midten av 1900-tallet. Her finner ein mange av dei elementa som er typiske for denne jordbrukstradisjonen. Dei mange løene på den fulldyrka marka er karakteristiske landskapselement. Som følgje av den omfattande nydyrkinga på tidlegare myr i dalbotnen, er åker og eng med steingjerde og rydningsrøyser lite endra. Dei hadde nok fôr frå dyrkinga av myrane, og åkrane ovanfor gardane gjekk over til å bli beitemark. Landskapsstrukturen i heile området er difor godt bevart.

Midt på 1800-tallet byrja oppdyrkinga av jord til grasproduksjon i Hemsedal. I bygdeboka frå 1914 står følgjande: «Det største jorddyrkingsarbeide i bygden endnu er fællesarbeidet i Grøto- og Joleimsmýren». Det vart dyrka 1100 dekar og anlagt ein gjennomgåande landbrukskanal for drenering og for å auke produktiviteten. Reguleringa av vassdraget rundt 1960 bidrog og til denne utviklinga. Avlingane vart mykje større, og dei gamle timberløene vart erstatta med store reisverk-løer. Mange av desse står framleis.

Her ligger gardane Grøte, Joleim og Imre, som alle tre er delt opp i fleire bruk. Det er kring 20 tun innanfor området. Tuna ligger på rekke på ein avsats berre nokre meter høgare enn riksvegen, og busetnaden er ei blanding av eldre og nye bygg. De fleste bygningane er frå 1900-talet, spesielt våningshus og driftsbygningar. Dei store driftsbygningane, som i hovudsak er i bruk, er dominerande, og mesteparten av busetnaden er knytt til jordbruksdrift.

Viktige punkt for planlegging og forvaltning: Landskapet er sårbart for nye bygg og anlegg utanom gardstuna. Det gjeld spesielt på den flate dalbotnen, men også i tidlegare åker og eng ovanfor tuna. Fortsatt jordbruk er avgjerande for å oppretthalde kvalitetane i landskapet. Dette gjeld både slått (eventuelt beite) i dalbotnen og beite i tidlegare åker og eng på oversida av tuna. [Samarbeid om beite for å halde kulturlandskapet ope](#) er dokumentert gjennom forskning frå dette området.

Heile KULA-området er vist i kommuneplanen sin arealdel som hensynssone c) med særleg hensyn til landskap. Viktige punkt for å ta vare på verdiane og setje rammer for arealbruken:

- Det bør stimulerast til fortsatt jordbruksdrift av heile arealet, for å hindre attgroing og sikre at området opprettheld sin særegne karakter som jordbruksgrend. Dette gjelder spesielt tidlegare åker og eng på oversida av tuna. Turrbakkeenger og andre utmarksbeiter i rasmarkene opp under fjellet treng beiting, men må ikkje bli gjødsle. Nye bygg bør tilpassast den tradisjonelle busetnaden både i plassering, volum, form og materialval.
- Det er laga ein plan for istandsetting av eldre bygningar. Planen bør oppdaterast og vidareførast. Dei store løene på Joleimsmýrene er ikoniske element i landskapet og får nærmast symbolverdi, som innfallsport til sentrum av bygda Hemsdal. Det er viktig å ta vare på desse, og behalde utsjånaden. Dei må gjerne få ny funksjon, slik at bruken sikrar at bygningane blir ståande.
- Det bør takast hensyn til landskapsverdiane ved ei eventuell utbetring/utviding eller omlegging av riksveg 52.

Hulbakvegen og landskapet kring Hustadberget

Området med gardane frå Tuv til Hustad over til Finset, der også Synarsvaet og heimstølane til Hulbak og Finset er med

Områdeskildring: Området er ein liten sidedal som ligg på nordsida og litt høgare i terrenget enn hovuddalføret. Grenda ligg i solhellinga innunder Synarsvaet, godt skjerma frå vinden i hovuddalføret av det låge høgdedraget som strekker seg opp mot Hustadberget og Hollekoltan. Kongevegen går på nordsida av Hollekoltan, og ned mot Tuv. Her finn vi eit gammalt jordbrukslandskap med fleire rydningsrøyser og steingjerde frå langt tilbake, kanskje tusen år. Bekkane som kjem ned frå fjellet er mykje gøymde i kløfter og søkk. Her er ei aktiv landbruksbygd med opne enger, slåttemark og beitemark, og ovanfor dei er rasmarker og sørvendte berg, alle med stort biologisk mangfald. Lauvskog og hamnehagar på grunnlendte og steinute haugar og moreneryggar delar grenda opp i mange smårom.

Illustrere med bilde frå Odel-rapporten

Kulturmiljø: Gardane har tettbygde tun, dei fleste tuna med tydeleg tunstruktur og eitt eller to tradisjonelle hus frå 17- og 1800-talet, mange av dei er haldne godt vedlike. Tun med fleire verneverdige bygningar finn vi m.a. på Bekkestad og Steinsrud. Slåttemarka er omkransa av mange typar hagemarkskog og beitemark med stort biologisk mangfald. Spor frå tidlegare tidars landbruk som rydningsrøyser og steingjerde er tekne vare på og er godt synlege. Det same gjeld for heimstølane til Hulbak og Finset.

Kongevegen går gjennom området, og er fin å gå eller sykle på, med mange intakte strekningar og område utan skjemmande inngrep. Hustadbekken som renn frå eit lite tjern innunder Hustad, har ei restaurert bekkvern, denne kan du lese om langsmed kongevegen. Øvre Tuv og Fausko var skysstasjonar, og Fausko har lang historie som vertskap og møtestad mellom reisande og bygdafolk fram til i dag. Området har fleire historiske møteplassar for lek og moro, her er registrert tre danseplassar og to hoppbakkar. Stigane gjennom bygda og til heimstølane og fjellet er tekne vare på og Synarsvaet er også godt tilrettelagt for vandring som ein kulturstig. Mange av dei som brukar skianlegget, leiger hus og hytter i denne grenda, og det er også ein campingplass her.

Viktige punkt for planlegging og forvaltning:

For å bevare det heilskaplege landbrukspreget bør nye bygningar, tilbygg og påbygg og andre tiltak tilpassast landskapet, det eksisterande kulturmiljøet og det arkitektoniske hovuduttrykket miljøet har. Det nye fjøset på Finset er døme på god plassering. Hyttene frå 70-talet og dei nye bustadhusa ligg spreidd og er godt tilpassa landskapet, slik dei godt kunne vore bygde/plasserte i tidlegare tider.

På tun med bevaringsverdige bygningar bør nye hus, tilbygg/påbygg og andre tiltak underordne seg og tilpasse seg tunstrukturen og dei bevaringsverdige bygga med hensyn til plassering, volum, form, fasadeutforming, materialbruk og fargar.

Kvalitetane i landskapet kan berre oppretthaldast gjennom bruk og aktiv skjøtsel, difor er tradisjonell, allsidig jordbruksdrift den beste måten å ta vare på kulturmiljøet på. Eldre driftsformer som slåttemark og beite kring gardstuna, i liene og på stølane bidreg til stort biologisk mangfald og høve for mange ulike opplevingar i nærmiljøet. Ein bør fremje tiltak som styrkar aktiv jordbruksdrift og samstundes held vedlike det velskjøtta, småskala jordbrukspreget. Heimstølane er veglause, og det er vanskeleg å koma til med moderne hjelpemiddel. Det er viktig med tiltak som lettar bruk og skjøtsel av kulturlandskapet og ivaretaking av bygningane.

1.3 Liagardar

Bygdatunet, Øvre Løkji

Områdeskildring: Hemsedal Bygdatun finn du eit godt stykkje opp i dalsida i Ulsåk, med eit fantastisk utsyn til Hydnefossen på andre sida av dalen, og til det kjende kulturlandskapet med gardane langsmed Joleimsmyrane nordover mot Ulsåk. Bygdatunet Øvre Løkji er ein av dei eldste gardane i Hemsedal, med røter som går tilbake til eldre jernalder. Kulturlandskapet kring garden har stått nesten uendra gjennom hundreår.

Ein grusveg går bratt opp frå parkeringsplassen nede ved vegen. Frå tunet kan du følgje den historiske stølsvegen opp til Skogshorn, som mellom anna fører til Geiteberget, Storhøvda og Skurvefjell. Det er gjort eit stort dugnadsarbeid dei siste åra med å rydde fram Finnstigen, som går på oversida av Bygdatunet og langs med fjellet over gardane. Her er det rydda fram hustuffer og slåtter. Stigen går vidare forbi tuftene av fleire heimstølar før den kjem inn på gamle Lykkjevegen som går til Gravset og vidare til Lykkja.

Kulturmiljø: Øvre Løkji vart kjøpt av Hemsedal kommune i 1956, og tanken var at dette skulle vere ein stad der bygdafolk kunne oppleve korleis det var på gardane i Hemsedal i eldre tid. Tunet er aller viktigast for innbyggjarane i kommunen, og då er det ekstra stas at fagfolk reknar staden som eit av dei finaste bygdemusea i Buskerud. Drifta av bygdatunet står Hallingdal Museum/Buskerudmuseet for, etter avtale med kommunen.

Løkji var ein stor gard, og han vart delt kring 1730. Halvparten av husa (og andre høgda av det store loftet) vart flytta ned til ein gard på nedsida av hovudvegen. Tunet består av historiske bygningar som stugu, stolphus, låve, fjøs, stall og smie, bygningane er sett opp mellom 1642 og 1876. Litt ovanfor ligg smia, og her er det også sett opp att ei badstugu, forløe og ei lita stølsbu, samla frå andre stader i Hemsedal. Det er også ein tjuruhjall her. Bygningar og gjenstandar gir eit godt bilete på korleis det var på ein gard i Hemsedal frå 1700-talet, og opp mot vår tid.

Fine steingjerde og rydningsrøyser fortel om det slitet folk har hatt med å rydde dyrkamark i dei bratte bakkane. Skogen har ete seg innpå dyrkamarka gjennom fleire tiår, men restaurering,

skjøtsel og beite er i ferd med å opne innmarka att. Beiting og øvrig skjøtsel bør halde fram, og i dei tørraste bakkane bør det ikkje tilførast gjødsel då det er her artsmangfaldet er størst. Ein bit av kongevegen er synleg frå kjerrevegen og vidare nordover forbi badstugu gjennom det som i dag er turrbakkeenger med artsrik beitemark.

Viktige punkt for planlegging og forvaltning:

1. **Eit par av husa er eldre enn 1650 og dermed freda.** Heile tunet er godt sikra og forvalta i samarbeid med Hallingdal museum. Både Hemsedal kommune som eigar og Hallingdal museum som drivar, legg stor vekt på fagleg god restaurering og vern gjennom bruk.
2. **Formidling er del av verneformålet:** Det er ynskjeleg å bygge meir kunnskap og kompetanse og ta vare på bygningar og gjenstandar gjennom kurs i restaurering ved bruka av gamle teknikkar.
3. **Området er ein kulturattraksjon.** Det er eit mål å bygge opp tilbod som skapar gode møteplassar mellom bygdefolk og andre besøkande. God besøksforvaltning krev god formidling og at forvaltningstiltak skjer i godt og nært samarbeid med grunneigarar, grannar og frivillige. Det er viktig å legge til rette for ferdsel slik at ein tek omsyn til landbruksdrifta og skapar gode forhold for beitedyr i og inntil området. God informasjon og praktiske løysingar for gjerde og grunder skal sikrar lett tilgjenge og gode opplevingar for besøkande, samstundes som drift og vedlikehald blir enklare for dei skjøttar kulturlandskapet.
4. **Nye bygningar og anlegg:** Eventuelle nye bygningar, tilbygg/påbygg og andre tiltak i og inntil det gamle tunet og kulturlandskapet kring bør underordne seg og tilpasse seg dei bevaringsverdige bygga og kulturmiljøet med omsyn til plassering, volum, form, fasadeutforming, materialbruk og fargar.
5. **Viktige landskapselement** som er viktig for opplevinga av miljøet, for eksempel markante tre i hamnehagen og langsmed den gamle kjerrevegen, restane av kongevegen, stigane vidare oppover i lia, steingjerde og rydningsrøyser i området, bør så langt det lar seg gjere bevarast. Nye tiltak bør underordne seg viktige landskapstrekk og tilpassast terrenget utan for store inngrep. Før ein gjev løyve til nye tiltak, bør det dokumenterast at ein tek omsyn til fjernverknad og tilpassar tiltaket til kulturlandskapet.

Lio til Venås, Sjøheim og Sletthaug

Området Lio-Venås- Sjøheim-Sletthaug bør slåast i saman og sjåast som eitt område. Førebels er skildringa av området delt, dette vil bli sydd i hop, men tiltak er noko ulike i dei to områda.

Lio-Venås

Områdeskildring: Denne strekninga av kongevegen går gjennom noko av det mest velskjøtta og opplevingsrike gamle beite- og slåttelandskapet Hemsedal kan vise til. Det er dramatisk bratt ned til elva, som vekslar mellom små stryk, fossefall og fin kulpar og bakevjer. Bekkekløfter og bergveggar har stort biologisk mangfald. Elvesjoet blir noko dempa av den skogkledde lia på sørsida. På nordsida skapar det opne kulturlandskapet likevel eit venleg og intimt landskapsrom, med stor utsikt nedetter mot hovuddalføret.

Kulturmiljø: Kongevegen framstår her autentisk og i relativt god stand, med svært godt utforma steinmurar og avanserte stikkrenner. Her er vegen einaste ferdselsåre for å koma til beiter og dyrka mark, hytter, gamle plassar og gardar som ligg langs vegen. Artsrike og særprega turrbakkar med slåttenger, beite, rydningsrøyser, steingjerde og andre gjerdetypar bind saman plassar/småbruk, mindre hytter og gardane. Kalkkrevjande raudlista artar, typisk for beite-/slåttemarka er funne her. Kongevegen gjekk midt gjennom tunet på Venås, no er vegen lagt utanom. Det er skilta for å freiste å styre vandrarar og syklistar som går langs kongevegen.

Viktige punkt for planlegging og forvaltning:

- **Viktig med forsiktig bruk av kongevegen**, sidan den er i bruk som gardsveg og landbruksveg til eigedomane, med kjørety, særskild viktig å sørge for at stikkrennene ikkje tettare seg. Noko frostprengd stein frå vegmurane og nokre av stabbesteinane ligg nedpå jordet.
- **Nye bygg og anlegg:** Eventuelle nye bygningar, tilbygg/påbygg og andre tiltak i og inntil dei gamle tuna og kulturlandskapet kring bør underordne seg og tilpasse seg dei bevaringsverdige bygga og kulturmiljøet med omsyn til plassering, volum, form, fasadeutforming, materialbruk og fargar. Nye tiltak bør underordne seg viktige landskapstrekk og tilpassast terrenget utan for store inngrep. Før ein gjev løyve til nye tiltak, bør det dokumenterast at ein tek omsyn og tilpassar tiltaket til kulturlandskapet.
- **Landskapselement** som er viktig for opplevinga av miljøet: Artsrike og særprega turrbakkar med slåttenger, beite, rydningsrøyser, steingjerde og andre gjerdetypar. Gamle hus og små tun, klyngetun. Kongevegen har fine murverk og ligg fint i landskapet midt i lia. Dei gamle strukturane bør restaurerast og bevarast så langt det lar seg gjere.

Området med kongevegen er lett tilgjengeleg og ein kulturattraksjon. Det er viktig å legge til rette for ferdsel slik at ein tek omsyn til landbruksdrifta og skapar gode forhold for beitedyr i og inntil området. God informasjon og praktiske løysingar for gjerde og grinder kan sikrar lett tilgjenge og gode opplevingar for besøkande, samstundes som drift og vedlikehald blir enklare for dei som skjøttar kulturlandskapet. Vandrarar og syklistar som ikkje let at grindene eller folk som ikkje har kontroll på hundane sine, kan fort bli ei belastning for dei som har beitedyr og driv gardane her. God besøksforvaltning krev god formidling og at forvaltningstiltak skjer i godt og nært samarbeid med grunneigarar, grannar og frivillige. Det er sett ut ein fin benk og skilt langsmed vegen på toppen av bakken.

Sjåheim – Sletthaug

Områdeskildring: Sør for Venås opnar dalen seg opp, og nordsida dannar ei open, skålforma varmeli som stig jamt opp mot åsen. Skinnfellgarden ligg i overgangen mellom Venås og Sjåheim, og kan slik takast med å båe landskapsområda, dersom ein vel å dele dei opp, eller berre ta med det eine området. Frå brua ligg ei lengre strekning av kongevegen under RV52 nedetter mot Tuv. Langsmed vegen finn vi nyare busetnad og området er også regulert for meir bustadbygging.

Kulturmiljø: Her der vi finn fleire markante gardstun der bygningane ligg godt samla, med mange eldre hus og eit rikt kulturlandskap rundt. Området har slik sett mange av dei same kulturlandskapskvalitetane som i Venås, men det er større gardar, opnare og slakare lier som strekker seg langt oppover med meir skog og noko mindre beitepreg enn Venås-Lio-området. No er det nok mindre beitedyr her, og hamnehagane og skogsliene er i ferd med å gro noko att.

Viktige punkt for planlegging og forvaltning: Mindre streng formkrav enn Venås-Lio, Viktig å oppretthalde tunstruktur med slåttemark, kulturmark og beiter.

Ålrust til Eikre

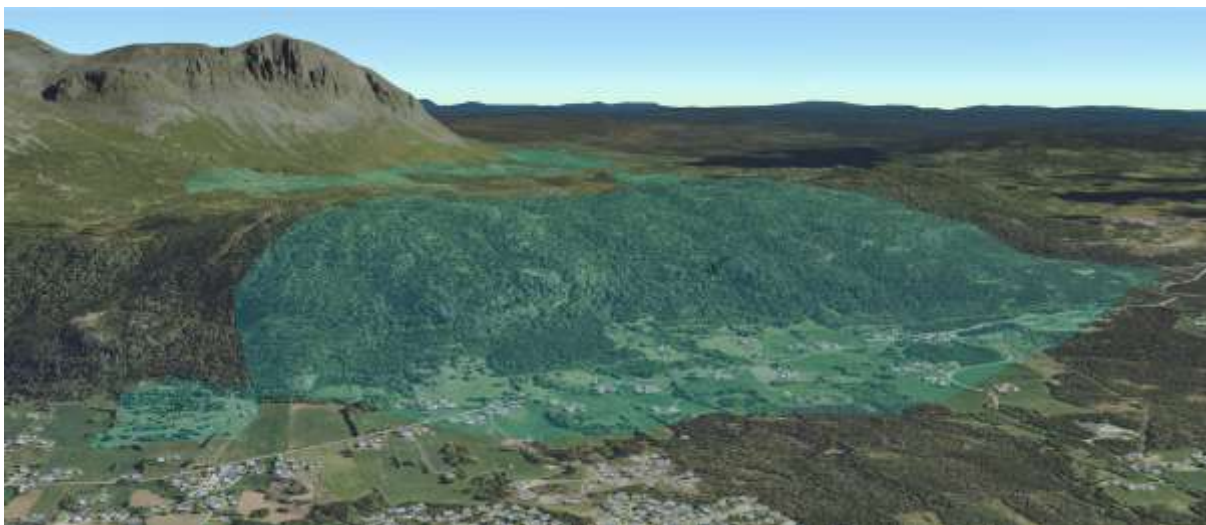

Områdeskildring: Langs Øvrevegen frå Ulsåk til Gol, finn vi fine, veldrevne liagardar med store samanhengande areal med grasproduksjon på god morenejord. Fleire store jorde i litt skrånande og meir myrlendt terreng er nok av nyare dato. Når ein kjem frå Golsfjellet og bikkar kanten rett synnom Eikre, opnar dalen seg med god utsikt oppover mot Hemsedalsfjella. Det er nok eit syn som har gjort inntrykk på ferdande folk gjennom lange tider. Her er vi på nytt inne på kongevegen. Rett nord for området, ovom ein skogkrull, finn vi også Huso som ligg noko for seg sjølv og der dei har samla mange gamle bygningar og bygd opp eit større reiselivsanlegg. Her er også regulert til hytteområde. Området er ikkje synleg langsetter vegen, og har anna preg enn det samanhengande landbrukslandskapet langs kongevegen. Grensa er difor trekt nedanfor Huso.

Kulturmiljø: Øvrevegen følgjer her kongevegen på nytt, og delar av den ligg under nyvegen. Og no er vi så langt sør i bygda, at her finn vi den tredje av skystasjonane langs kongevegen her i Hemsedal. Både Eikre og Ålrust hadde skystasjon. Ferdselsvegane gjekk også på tvers av dalføret, og det var nok noko ferdsel til fjells og over til Valdres denne vegen. Mange av gardane har typisk utforming som liagardar, klyngetun der det er plass nok, og elles meir rekketun. Det er også her knytt stort naturmangfald til kultur- og skjøtselsbetinga drift opp gjennom åra. Spesielt er det funne mange artar i vegkantane, tillegg til område kring bustader og driftsbygningar.

Viktige punkt for planlegging og forvaltning: Det viktigaste for å oppretthalde det opne og frodige kulturlandskapspreget langsmed vegen forbi desse typiske liagardane, er å bidra til fortsatt drift av gardane, slått av marka og ivaretaking av dei mange gamle bygningane som endå står langsmed vegen. Viktig å oppretthalde tunstruktur med slåttemark, kulturmarka og beiter. Området toler godt fleire bustadhus og bygningar så lenge dei innordnar seg landskapet og bygningane får tilpassa material og fargebruk.

Markegard, Ålstveit, Finn og Gravsetåsen

Områdeskildring: Sørøver(austover) frå Løken ligg liagardane Halbjørhus, Intelhus , Grøv , Ålstveit og Markegård på rekke rad i solhellinga. Dette er gardar av høg alder. Gardane har gode vekstforhold for gras og korn og ligg såpass høgt at dei er mindre utsett for frost. På oversida av gardane ligg Gravsetåsen. Det er ein bratt ås med gode vekstforhold. Uppå Finn, oppe i åsen, låg dei småe heimstølane og nokre slåtteteiga. Her går Finnstigen. Dei fleste heimstølane ligg langs stigen, men nokre ligg litt til sides. Markegardsgrenda sine heimstølar ligg lenger sør og i snillare terreng. Grøv har sine heimstølar endå lengre aust, i Gravset.

Kulturmiljø: Når desse stølane vart tatt i bruk veit me ikkje sikkert, men dei hadde vore i bruk i fleire hundre år før dei vart lagt ned utover på 1900 talet. Åsen opp for Intelhus, Grøv og Ålstveit med Resabakko og Rundtop er svært bratt. Stølane ligg langs ei hylle oppe i åsen, men det er slitsamt å koma opp dit. Dei 4 stølane opp for Ålstveitgrenda vart kalla “ Uppå Finn”. Namnet Finn har truleg samanheng med gamalnorsk firn , som tyder villmark, lite tilgjengeleg strøk.

Bruken av heimstølane var nødvendig for å ha gode beiter før og etter ein var på langstølen. Ein måtte ta i bruk dei områda som var moglege å nytte, og det seier noko om kor viktig beitegraset vår og sommar var for landbruket i tidlegare tider. Det er vanskeleg å sjå før seg alt slitet med t.d. stølinga oppå Finn. Det er mykje landbrukshistorie og kulturhistorie som ligg i dette området langs Finnstigen.

Viktige punkt for planlegging og forvaltning: Det viktigaste for å oppretthalde det opne og frodige kulturlandskapspreget langsmed vegen forbi desse typiske liagardane, er å bidra til fortsatt drift av gardane, slått av marka og ivaretaking av dei mange gamle bygningane som endå står langsmed vegen. Viktig å oppretthalde tunstruktur med slåttemark, kulturmarka og beiter. Området toler godt fleire bustadhus og bygningar så lenge dei innordnar seg landskapet og bygningane får tilpassa material og fargebruk.

Ved rydding av Finnstigen no i det siste er det funne tufter og restar etter i alt 13 stølar og 4 slåtter. Eit par av heimstølane, Halle og Nasabøle, i Markegåreiga var store. Der har det ganske sikkert budd fastbuande der fram til midt på 1800 talet. Då måtte gardane finne seg nye heimstølar. Det er eit mål å legge tilrette Finnstigen saman med dei andre stigane i Gravsetåsen for ei historisk vandring.

1.4 Heimstølane

Fagerset- Slette -Teigavollen-Muren

Det er i grunn få heimstølsområde i Hemsedal, og kulturmiljøplanen freistar å fange opp både typiske særprega kulturmiljø som til saman gjev eit godt bilete av fjellandbruket som har forma landskapet i bygda.

Forutan dei to heimstølane som høyrer til Hulbak og Finset, og er med i Hulbk-Hustad-området, peikar dette heimstølsområdet seg ut.

Områdeskildring: Heimstølsområdet Fagerset- Slette -Teigavollen- Muren – Helgeset var viktig for gardane Fausko og Bakke mfl. Det spesielle med dette heimstølsbeltet er at når ein køyrer vidare innover dalen, så kjem ein til ei ny grend med store gardsbruk i Grøndalen. Det er også spesielt med eit så pass stort vatn som Fagersetvatnet nede i dalbotnen. Her er det store myrområde med rikt fugle- og planteliv, fangstanlegg for elg, kolgroper og frå nyare tid også kvednahus og elektrisitetsproduksjon i Brekkefossen.

Kulturmiljø: Fausko er ein av dei store gardane i Hemsedal, og saman med fem-seks mindre bruk som låg under dei, hadde alle beiterettar og stølsrettar i området, som er brukt intensivt i eit par hundre år. Fausko har fire-fem stølar, der heimsøltene på Muren vart brukt tidleg vår og sein haust. Frå Muren flytte dei til Hydalen (to stølar, som dei bytte på å bruke annakvart år), så til Vabuleino, vidare til Fjellstølen og så ned att til Muren på hausten. Det er gode beiteforhold i dalen, både på våren og seint på hausten.

Viktige punkt for planlegging og forvaltning: Dersom ein vil halde på stølspreget og opplevinga av heimstølane langsmed vegane, er det viktig å halde beiteområde og stølsjorde opne og i hevd. Stølane bør få liggje utan nye hytter heilt innpå. Det bør vere ein diskusjon om kor mange fleire hytter og kva slags utbygging dette området klarar å absorbere, før ein mister støls- og beitepreget. Miljøet kring Fagersetvatnet har stort biologisk mangfald. Dette er eit som mange ynskjer å bruke som turområde, og med utbygging på TUV er dette nærturområde å kalle. Stor auke i ferdsel og trafikk vil fort kunne dominere og bryte med det smålåtne heimstølspreget landskapet endå har.

1.5 Langstølane

Ershovd til Storeskar

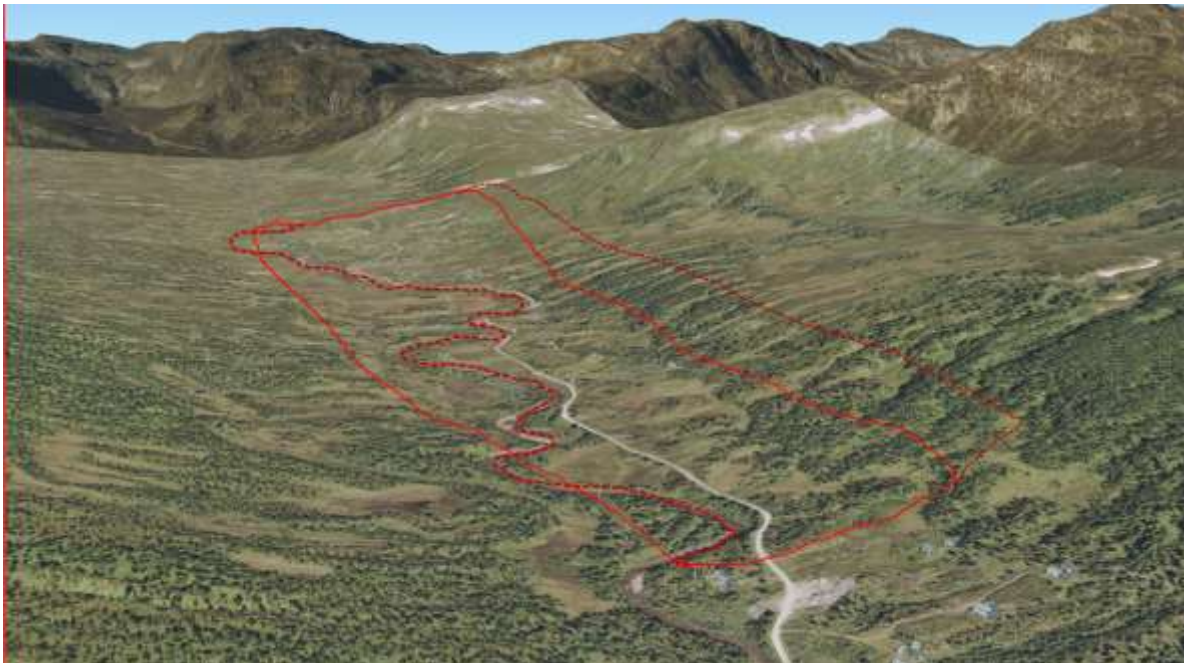
Områdeskildring: Ershovdstølane og dei andre langstølane som høyrer til Lio-, Venås- og Sjøheimgardane, ligg på solsida i ein open vestvend fjelldal med avrunda nøsakampar kring. Her går kongevegen gjennom heile stølsgrenda, før den på nytt hamnar under RV52, den nye hovudvegen til Bergen. I den breie, flate dalbotnen svingar Mørkedøla seg att og fram, og lagar bogeforma myrsjøar før ho renn vidare ut i Storeskarvatnet, der ho dannar eit fint delta. Dette er eit rikt fugleområde. Områdegrensa følgjer riksvegen slik at ein får med strandlina på både sider og så vidare opp i lia ovanfor stølsgrenda. Her kan ein sjå gamle strandliner avsette under smeltinga etter siste istid. Det er mykje rennande vatn og få innsjøar i dalane i Hemsedal. Hydalen er eit anna langstølområde, men med eit heilt anna og storskore høgfjellspreg.

Kulturmiljø: Stølane her ligg fint til i solsida, og ein av dei er framleis i drift med kyr som brukar virtuelle gjerdesystem. Området har gode fjellbeite. Og når det er turre somrar finn dyra mykje mat i en vassrike dalbotnen. Tidlegare låg fleire av stølane høgare opp i lia, dei vart med tida flytta ned til kongevegen. Ershovd ligg svært fint til langsmed elva og vatnet, og er godt synleg for alle dei som følgjer hovudvegen over fjellet til Vestlandet. Ein del hytter av både nyare og eldre dato ligg innimellom stølane, og dannar ei lita grend. Også eldre stølsbuer er omgjorte til hytter, men dei føyer seg fint inn. Dei fleste bygningane følgjer same plassering og byggjeskikken. Både natur-base og artskart syner at det er mykje viktig naturmangfald i dette området, og det meste er knytt til skjøtselsbetinga aktivitet frå stølsdrift gjennom lang tid. Det er då flest naturbeitemarker, men også boreal hei. Attgroing er ein trussel for desse kulturbetinga artane.

Viktige punkt for planlegging og forvaltning: Dersom ein vil halde på litt av stølspreget og opplevinga av stølslandskapet langsmed kongevegen, er det viktig å halde beiteområde og stølsjorde opne og i hevd. Stølane bør få liggje utan nye hytter heilt innpå.

Det bør vere ein diskusjon om kor mange fleire hytter og kva slags utbygging dette området klarar å absorbere, før ein mister støl- og beitepreget. Kongevegen vil vere med og stille krav til tilpassing og utsjånad for nye bygg. Det same gjeld den smålåtne byggjeskikken her. Dette er eit område der alle inngrep som vegar, fyllingar, skjæringar, store vindusflater og flate tak syner og større inngrep vil fort kunne dominere og bryte med stølspreget landskapet endå har.

Bulien

Områdeskildring: Bulidalen er ein stølsdal som ligg vest for Grøndalen, inn mot grensa til Vang og Lærdal og nokon av dei fjellområda som har mest urørt preg i Hemsedal. Det er viktig sommararbeite for både småfe, storfe og reindrifta. Inste delen av Bulidalen er framleis snaufjell eller så godt som skoglaus. Også Bubotn nord for Bulidalen er eit viktig kulturmiljø der det syner spor etter tidlegare tiders veidekultur. Bubott-åne har lagt opp mykje stein i elvefaret, og kan vere ganske stri og vanskeleg å va over. I den flate dalbotnen møter den Buli-åne, og sidan svingar elva seg rolegare og legg opp småstein og sandbankar mellom eskerar og moreneryggar nedetter dalen. Vegen går langsmed elva, som dermed pregar opplevinga av dalen for vegfarande.

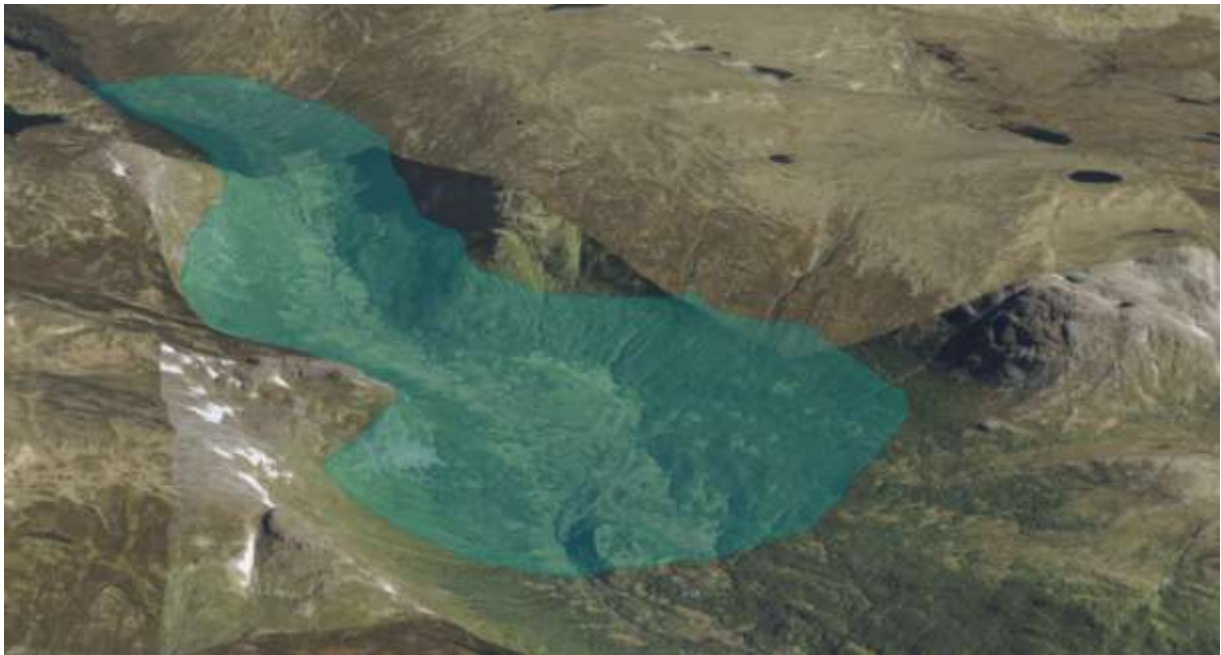
Kulturmiljø: Det mest karakteristiske og særprega stølsområdet ligg lengst inn i dalen, så langt vegen går. Her er det eit ope, skoglaust og beiteprega stølslandskap. Området er såpass lite tilrettelagt og vanskeleg tilgjengeleg at beitedyra får gå i fred.

Det som pregar kulturmiljøet inst i Bulien, er at her er dei fleste husa små, har naturfarger, småruta glas, preg som gamle stølshus og det er lite bruk av utelys. Det er ingen bygg på andre sida av Bubott-åne. Det er få bygningar i dalbotnen og berre ein støl på andre sia av Buli-åne. Dei fleste bygningar følgjer tradisjonell byggjeskikk også når det gjeld fasade, småruta glas osv. Det er fleire stølar og hytter nærmare hovuddalføre, men her er det meir variasjon når det gjeld byggjeskikk og bygnings-struktur.

Det opne og snaue landskapet, gjer det sårbart for påverknadar. Ei hytte, eller eit sel med store glas heilt ned, kan fort kome til å prege heile landskapskarakteren - sjølv om bygget elles følgjer takvinkel og har fargar og byggematerialar som dei andre bygningane.

Viktige punkt for planlegging og forvaltning: Mange av dei som deltok på grendemøta våren 2025 opplevde området som ganske urørt og autentisk, og framheva at dette var kvalitetar som det er viktig å ta vare på. Dette er også påpeika av grunneigarar i andre samanhengar. Landskapet er ope og oversiktleg, og framstår som ganske autentisk og lite påverka av nyare tids hyttebygging. Det skal godt gjerast å plassere fleire nye hus her, før landskapskarakteren blir endra. Dersom ein ynskjer å ta vare på dette særpreget stølsområdet, blir det viktig å setje strenge formkrav til smålåtne hus med saltak, som er godt innpassa i landskapet, tradisjonelt utforma og med små vindauge og småruta glas. Samstundes er det viktig å halde ferdseilen nede slik at beiteressursane kan nyttast godt for bufe og reindrift. Tilrettelegging med klopper, bruer eller parkeringsplassar bør leggjast lenger nede i dalen, der det alt er fleire store hytter og fleire naturinngrep.

Mørekvam – Søteli - Kjlåen

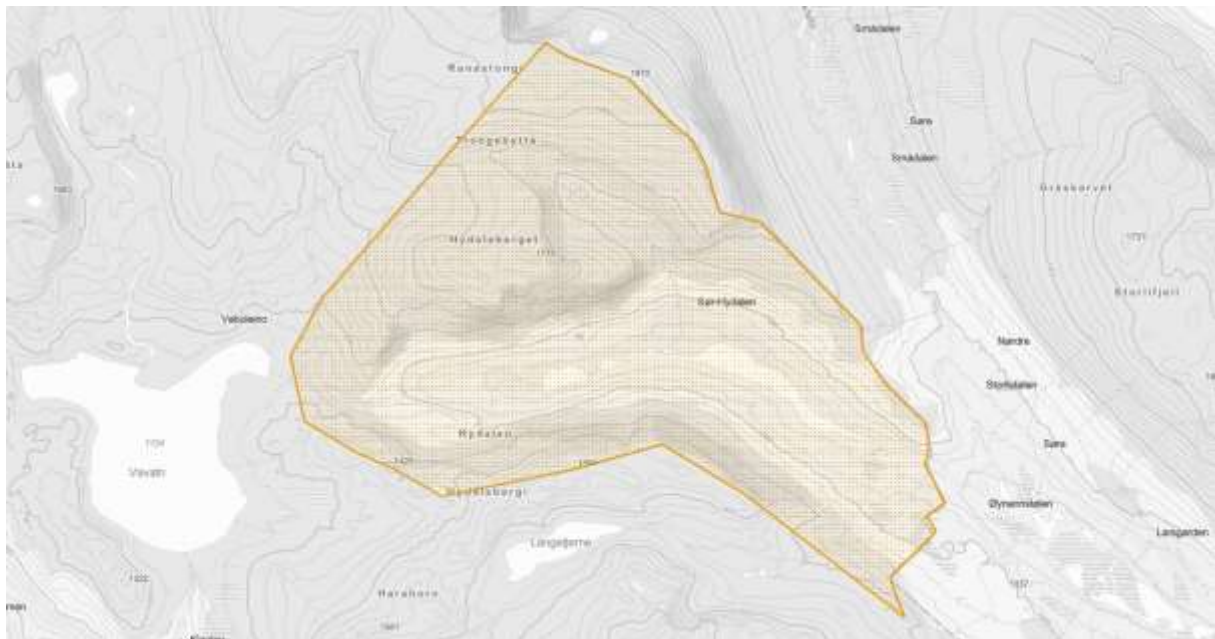
Områdeskildring Denne lågfjelldalen har eit typisk U-dalsform, med flat der ei elv meandrerer og bratte dalsider med fossar og stup. Lågfjellsdalen har eit urørt preg, og ganske mykje skog, og den er i ferd med å gro att. Her er lite trafikk, då det ikkje går veg lenger enn til stølane. Området er eit svært viktig fjellbeite for stølslaga Søteli og Mørekvam. Her er det storfebeite, sommarbeite for tamrein, og sameigene ynskje å behalde det urørte preget.

Kulturmiljø: Stølsområdet ligg lengst inn i dalen, så langt vegen går. Her er det eit ope, skoglaust og beiteprega stølslandskap. Området er såpass lite tilrettelagt og vanskeleg tilgjengeleg at beitedyra får gå i fred. Stølsbruken gjekk lenger i eldre tider, det står murar og steingjerde fleire stader. Den gamle kyrkjevegen over fjellet til St. Thomaskyrkja på Filefjell gjekk her og vidare opp i kyrkjeskaret, som ligg heilt på grensa til Vang kommune. Der var det lett å gå den tida det låg ei snøfonn i kyrkjeporten, no er det storsteina ur her og mest umogleg å koma fram. Det er få bygningar i dalbotnen og berre ein støl på andre sia av. Dei fleste bygningar følgjer tradisjonell byggjeskikk også når det gjeld fasade, småruta glas osv. Det er fleire stølar og hytter nærmare hovuddalføre, men her er det meir variasjon når det gjeld byggjeskikk og bygnings-struktur, med nokre større hytter.

Viktige punkt for planlegging og forvaltning:

Mange av dei som deltok på grendemøta våren 2025 opplevde området som ganske urørt og autentisk, og framheva at dette var kvalitetar som det er viktig å ta vare på. Dette er også påpeika av grunneigarar i andre samanhengar. Beitedyra i området får som regel gå i fred og dette var eit viktig poeng, som også kom opp att på møte om besøksforvaltning i Grøndalen og i samband med beitebruksplanar i 2026. Ved Klanten endrar dalen karakter og opnar seg mot fjellet og store myrområde. Det opne og snaue landskapet gjer det sårbart for påverknadar. Dersom ein ynskjer å ta vare på dette særpreget stølsområdet, blir det viktig å setje strenge formkrav til smålåtne hus med saltak, som er godt innpassa i landskapet, tradisjonelt utforma. Samstundes er det viktig å halde ferdselen nede slik at beiteressursane kan nyttast godt for bufe og reindrift. Tilrettelegging med klopper, bruer eller parkeringsplassar bør leggjast lenger nede i dalen, der det alt er fleire store hytter og fleire naturinngrep

Hydalen

Områdeskildring: Hydalen er ein gamal stølsdal nordaust i Hemsedal, på grensa mot Innlandet. Landskapsvernområdet dekker dalbotnen med vatn og vassdrag, stølsområda og fjellsidene opp til 1800 moh. Dette er ein aust-norsk stølsdal med et storslått naturlandskap som har uvanleg fin veksling i topografi og planteliv, og med eit karakteristisk kulturlandskap. Stølsområda har naturbeitemark med kravfulle kulturmarksartar. Dalen er ein av få stølsdaler utan store tekniske inngrep som gjennomgåande veg, vassdragsutbygging eller turistanlegg.

Kulturmiljø: Her er mange lokalitetar både med naturbeitemark og slåttemark. I høgfjellet finn vi snøleier og kalkrik rasmarkhei og graseng. Hydalen er også eit område med stor tidsdjupn, i jernalder og mellomalder har det vore mykje utvinning av jern og i nyare tid er det tatt ut skifer. Det er også segna om Hydalskallen som er med og gjev dalen ein dām frå tidlegare tiders harde levekår. Alt dette kan gje grunnlag for opplevingsturisme for dei som er interesserte i å lære om gamle dagar.

Viktige punkt for planlegging og forvaltning: Gjeldande arealplan omtalar Hydalen Landskapsvernområde saman med Holstein/ Fjellstølane Naturvernområde som viktige verna og bandlagde område i fjellregion utan mange synlege inngrep. Det er likevel viktig at ein held fram med å verne om fjellandskapet med ei fornuftig og omsynsfull forvaltning, der vidare inngrep gjennom hyttebygging og andre tiltak er uheldig. Viktig å skjømte kulturlandskapet og fortsette med beite.

Føremålet med landskapsvernområdet er å ta vare på eit aust-norsk seterdalføre med eit storslått naturlandskap som har uvanleg fin veksling i topografi og planteliv; og å ta vare på eit karakteristisk kulturlandskap. Landskapskarakteren og verneverdiane er truga av attgroing på stølsvollane og omkringliggjande beiteskog. Hydalen landskapsvern-område (LVO) må vernast i tråd med verneformålet, dvs. beitedyr skal ha prioritet i området. Stølsområda har årleg skjøtsel med beiting, rydding og hogst. Forvaltningsmynde er Statsforvaltaren i Østfold, Buskerud, Oslo og Akershus. Det er utarbeidd skjøtelsplan med nærare retningslinjer for gjennomføring av skjøtselstiltak, og med utdjuping og konkretisering av verneforskrifta og forvaltninga av området. Forvaltning- og skjøtelsplan er ikkje vedteken (mars 2026).

Ulsåkstølane, Løkjistølane og Grøtestølen

Områdeskildring: Innunder Skogshorn finn vi bratte, snaubeita raslier med godt med småstein på overflata. Her rasar det jamt, både sommar og vinter. Nedanfor, men nok ofte likevel i rassona, finn vi langstølane til gardane på Ulsåk og Løkji. Desse langstølane ligg meir spreidd, skilt frå kvarandre av småhaugar, rasrenner og krattskog. Det er eit småskala og lågmælt preg på mange av stølane, der dei ligg med Skogshorn sine fjellveggar ruvande rett ovanfor seg og det småkuperte, skogkledd åslandskapet med myrar og vatn og beiteskog ned mot Helsingvatnet på andre sida. Grøtestølane ligg lenger unna fjellet, i eit meir bølgete og skogkledd åslandskap. Myrene er rike på myrmalm, noko som vi ser av dei mange stadene det har vore produsert trekol og jern i jernalder og mellomalder. Dette gjev området ei brukshistorie som strekk seg attende mellom 1000 og 1500 år.

Kulturmiljø: Ulsåk- og Løkjistølatn ligg ikkje så ope og snautt til som Joleimstølatn. Enkelte mindre hytter er komne til, men det er faktisk ikkje så mykje som har endra seg i dette området, bortsett frå attgroing. Ulsåkstølen er ei fjellstogo bygd på 90-talet, og der utforminga av vegar og infrastruktur nok framstår som ein større kontrast til dei små stølane kring seg. Stølsvollane til Grøtestølane ligg godt tilpassa landskapet til med god utsikt over Helsingvatnet, like innunder ein liten hammar og godt skjerma av skogen kring. Nørre stølen er i drift med mjølkekyr, og det blir slept mykje sau, både her og på stølane lenger oppunder Skogshorn.

Viktige punkt for planlegging og forvaltning: Kulturlandskapet er framleis i god hevd, og i motsetnad til mange stølsområde har det endra seg lite dei siste 30 åra. Jf. Refotograferingar av Oskar Puschmann. Området er også innfallspurt til turområde som Fekjan og Trøymbotn, som også har gode beite. Området er meir småskala og har fleire små rom, som kan ha fleire bygningar utan å endre karakter. Dersom ein ynskjer å oppretthald beitebruken, vil fleire hytter og auka ferdsel gjere at beiteområda blir meir forstyrta og oppstykkja. Som innfallspurt til populære turområde bør ein vurdere informasjon og andre tiltak for å styre besøksstraumane og bruken av områda.

Joleimstølane

Områdeskildring: Joleimstølane er det mest aktive langstølsområdet med store, samanhengande jorder og sterkt beitepreg som er att i Hemsedal no. Det er eit stølslandskap med særpreg og høge landskapskvalitetar der det ligg i solhellinga innunder foten av Skogshorn og med god utsikt over Storevatnet og Tilsleifjorden. I likheit med områda vest for Joleimstølane er myrene rike på myrmalm, noko som vi ser av dei mange stadene det har vore produsert trekol og jern i jernalder og mellomalder. Dette gjev området ei brukshistorie som strekk seg attende mellom 1000 og 1500 år.

Kulturmiljø: Joleim sameige har gjennom mange år lagt vekt på å sikre samanhengande landbruksareal. Dei gamle stølsvollane er lagt ut til full eigedom i sameiga, medan resten av arealet er beite- og slåttemark på sameigegrunn. Dette er gjort for å bevare stølsområdet. Sjølv om det er få gamle hus her, så framstår området som eit særprega kulturlandskap med tradisjonell og heilskapleg byggeskikk, med sel og fjøs og løe. Fleire stølar har kårser, nokre få eldre hytter ligg slikt til at dei passar godt inn i stølslandskapet. Dei fleste sela er litt større, bygd på i fleire omgangar. Det er tre bruk med mjølkeproduksjon på stølen, to av dei i samdrift. All innmark blir nytta, dei jordene som ikkje blir hausta, blir beita av storfe og sau. Det er kartlagt mykje i området og naturtypene semi-naturleg eng er den hyppigaste forekomande saman med boreal hei. Båe er avhengig av skjøtsel for å verte halde vedlike.

Lykkjavegen går gjennom området og gjer til at mange får godt overblikk over stølslaget. Det kan fort bli symbolsk og virke kraftig, om ein vel ta vare på eit slikt kulturmiljø og halde det i hevd.

Viktige punkt for planlegging og forvaltning: Området bør ikkje få fleire hytter eller bli meir oppstykkja, eller få ferdsel slik at det blir vanskeleg og uhensiktsmessig å halde beitedyr i området.

Krosstølane –langstølar i skog

Områdesskildring: Krosstølane er ei samling med langstølar i heimåsen, i storskogen på sørsida av hovuddalføret. Stølane her tilhøyrer gardar på Torsetsida i Hemsedal og Grønlio i Gol. Åsen er jamt skrånande opp mot det slette lågfjellet over mot Gol og Ål. Det er sjeldan langstølar ligg i skogbandet, langt unna alle andre støslag. Det er få hytter, dei fleste ligg gøymt i skogen.

Kulturlandskap: Krosstølane ligg i storskogen, langt unna all anna busetnad og er prega av gamle, tradisjonelle stølshus. Jordene ligg side ved side, mange av dei blir hausta eller beita, noko som gjeve særpreg til denne vesle stølsgrenda. Enkelte små hytter ligg også her (drifta er lagt ned og stølshusa er tekne i bruk som hytter)

Viktige punkt for planlegging og forvaltning: Det viktigaste for å oppretthalde det opne og frodige kulturlandskapspreget i dette vesle stølslandskapet, er å bidra til fortsatt drift av stølane, hausting av stølsvollane og oppretthalding av stølspreget med bygningar som høver i storleik og funksjon. Den frodige lia har gode utmarksbeite og beitedyr blir lite forstyrre av turfolk, noko som elles kjenneteiknar mange stølsområde i Hemsedal. At det er aktiv støling her er med og gjev området stor verdi som kulturmiljø.

Leinestølen til Sirislettan

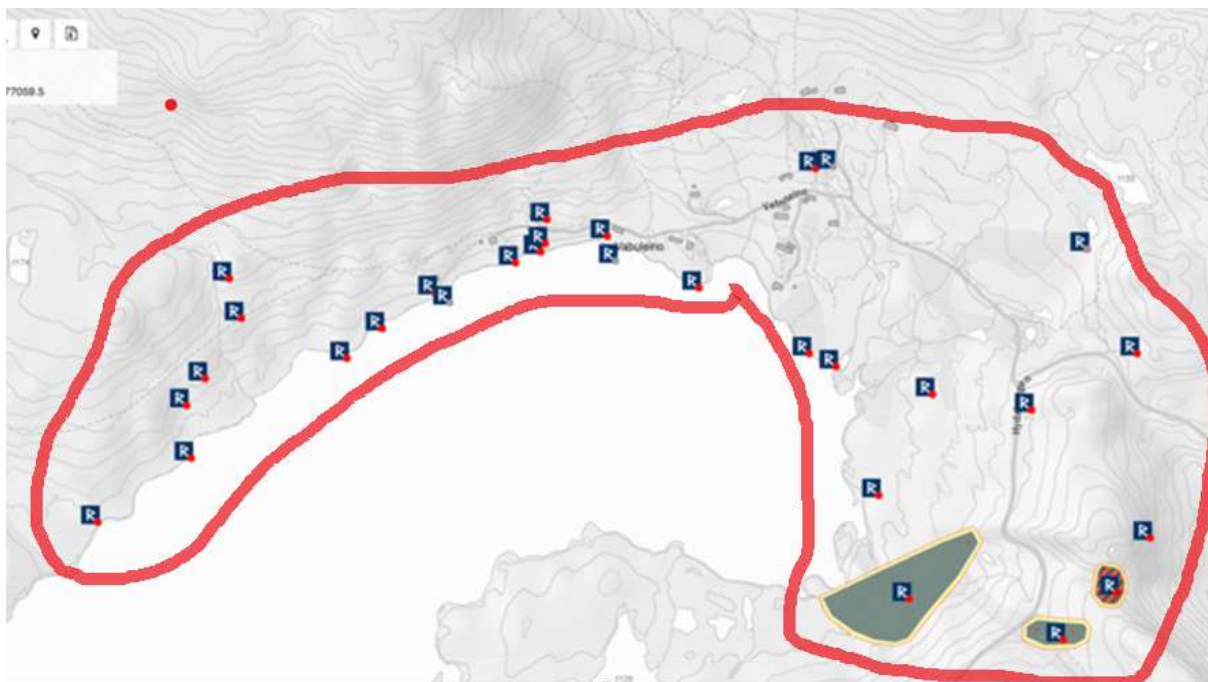
Områdeskildring: Dette er det einaste større samanhengande stølslaget på sørsida av dalen som har snaufjellspreg og som framleis er i drift. Vegen opp forbi Leinestølane fører inn til ein steintipp etter kraftutbygging. Her er ein stor parkeringsplass, så dette er blitt startpunktet for dei mange som vil oppleve Hydnefossen, eit av Hemsdals mest ikoniske turmål. Stølslaget Sirislettan ligg på både sider av eit flott elvegjel og med storslått utsikt mot Storehødn og vestover mot Grøndalen, utover dalen og over til Valdres. Dette er ikkje meir enn ein to-tre km over til stølane i Ål, men stigane går gjennom myrlendte område.

Kulturmiljø: To mjølkebruk stolar framleis, og området er prega av utmarksbeite, slåttemark og inngjerda beiteområde. Området fekk straum for få år sidan, og difor er ledningsnettet her lagt i bakken. Ingen overføringslinjer eller andre landskapsinngrep pregar området utanom stølsvegen. Det er eit sjeldant snautt og heilskapleg urørt preg kring stølane. Ein del eldre, små hytter frå 50-60-talet ligg samla i stølslaget, inntil vegen. Det er mange rekstevegar og gamal ferdaveg mellom Ulsåk og Trøym i Hemsedal og Torpo i Ål. Også attende i jernalder og mellomalder var det aktivitet i denne delen av kommunen. Det er registrert mange kolgroper og jernvinneanlegg her.

Viktige punkt for planlegging og forvaltning: Det viktigaste for å oppretthalde det opne og kulturlandskapspreget i dette særprega og inntrykksterke stølslandskapet, er å bidra til fortsatt drift av stølane, hausting av stølsvollane og oppretthalding av stølspreget med bygningar som høver i storleik og funksjon til dei små hyttene frå 60-talet.

1.6 Jakt, fangst og fiske

Vabuleino

Områdeskildring: Isavsmeltinga etter siste istid har forma landskapet med morenar, grusryggar og slake botnar rundt Vavatn, som ligg rundt 1100 moh. Terrenget rundt vatnet er hovudsakleg slakt bølgjande, med mjuke overgangar mellom vatn, strandsoner, myrdrag og grasdekte flater. Stigande ryggar og høgare fjellparti som Rankonøse og Harahorn rammar inn vatnet og støls-grenda Vabuleino, som ligg i solsida innunder Ranastøngji og like ved nedgangen til Hydalen.

Overgangen frå den opne og snaue viddedalen med det breie fjellvatnet til den nedskorne Hydalen med brattare og meir dramatiske fjellsider, gjer området til eit viktig referanselandskap for austnorsk stølsnatur. (Jf. Hydalen landskapsvernområde). Den gamle stølsvegen ned i Hydalen går gjennom området og det går også fleire stigar og tråkk innover i fjellet.

Kulturmiljø: Vavatn-området er eit svært verdifulle gammalt kulturmiljø med intakte busetnad- og aktivitetsflater langs strandsona og fangstanlegg for villrein med oppmura steinsettingar og fangstgraver i andre delar av området. Kulturspora ligg i eit urørt landskap med nokre mindre stølar (enkelte omgjort til hytter på 50-talet), men elles utan moderne inngrep. Stølane her syner

ikkje på kartet *Hemsedal 1849-50* og er truleg av nyare dato. I tidlegare tider var det mykje villrein og jakting her, men i seinare tid er det Filefjell tamreinlag som nyttar fjellbeitene og det har også vore ein slakteplass for tamrein her.

Om ein ser bort frå vegane og bygningane ser ein eit nokså intakt steinalderlandskap, der jakta på rein har vore årsak til at folk har slått seg til her for kortare eller lengre periodar gjennom årtusena. Her finn ein spor etter bruk gjennom meir enn 8000 år. På eit tidspunkt (jernalder/ mellomalder) vart det tatt i bruk fangstgraver for å fange reinen. Dette var ein effektiv fangstmåte og det var særleg skinn og gevir som var ettertrakta handelsvare. Framleis synar spor etter denne fangsten.

Fausko er ein av dei store gardane i Hemsedal. Steinbua som ligg på sameigegrunn lengst vest, var den opprinnelege stølen til Fausko. Dei mjølka truleg kyrne ute, medan steinbua var kokehus og ostelager. Fausko flytte stølen lenger søraust for å få betre vasskjelde til avkjøling av mjølka. Lions Club restaurerte steinbua i 1972-73. No er den i ferd med å rasa saman att. Eigar har tenkt at det er mogleg å restaurere den på nytt.

Viktige punkt for planlegging og forvaltning: Stølinga i Vabuleino vart lagt ned på 1950-talet. Då selde mange stølane sine til byfolk, men dei på Fausko ville ikkje selje. Ei stund dreiv dei ei mykje enklare stølsdrift, då brukte dei Muren. Seinare tok Knut Fausko over garden og byrja med økologisk drift. Då vart det å nytte alle garden sine ressursar viktig att. Vabuleino vart teken i bruk att i 1992, og dei støla der i 16 år.

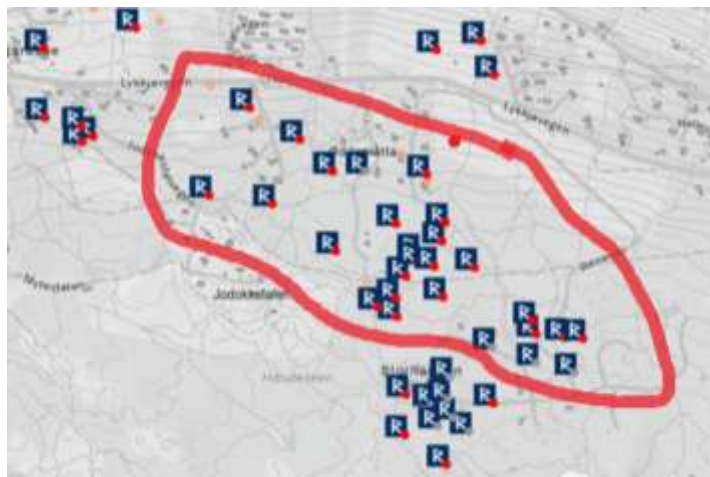
Det er mange som køyrer gjennom området ned til Hydalen, eller som parkerer her for å gå på populære turmål som Hydalshjallen og Ranastøngji. Det er ein god del sau i området i tillegg til tamreinen som har dette som vår-, sommar- og haustbeite. Enkelte år kan det også vera reinskalving i området eller like i nærleiken.

Alle kulturminna frå steinalder og fram til og med mellomalderen (år 1537) er automatisk freda kulturminne og alt som skjer i området må skje med særleg aktsemd. Mange av dei gamle spora er svake eller synar ikkje. Dersom det er ynskjeleg å formidle historia, her meiner fagfolka at området toler å bli forsiktig tilrettelagt og formidla. Området kan inngå som et større steinalderlandskap og med fangstanlegget frå mellomalderen. Det er veg på sommaren og soleis lett tilgjengeleg. Det er også beitedyr som får jamnleg ettersyn og mange er på hyttene sine, slik sett blir området «passa på» av mange. Sjølv om det er sårbart, eignar det seg for å formidle om bruken av fjellet frå steinalder og like fram til i dag. Fangstgravene er særleg godt eigna for formidling, då dei er tydelege i landskapet. Dersom grunneigarane og grendelaget ynskjer å utarbeide ein skilt- og skjøtselsplan, kan fylkesarkeologen bistå i dette arbeidet.

1.7 Anna ressursutnytting i utmark, fornminne

Utmarksnæring, jernvinneanlegg i Markegardslia

Jernvinneanlegget ved Markegardslie er godt dokumentert og automatisk freda på grunn av høg alder, i likheit med alle andre kulturminne eldre enn år 1537 (for ståande hus er grensa 1650). Staden toler besøk med formidling og tilpassa tilrettelegging.

Områdeskildring: Grenda Lykkja, som er den høgstliggjande grenda i landet med fast busetnad, ligg i eit vidstrekt fjell- og heiområde mellom Valdres og Hallingdal. Markegardslia ligg her i den slake lia ovanfor Storevatnet mot Kjølen. Her er myrlendt fjellbjørkeskog som fell ned mot Storevatnet, og fleire mindre bekkefar renn gjennom terrenget. Over ei om lag fire kilometer lang strekning finn ein eit samanhengande kulturlandskap med gardar i sør, og stølsvollar, spreidd hyttebygging og mindre hyttefelt på både sider av fylkesveg 231. Området har hatt langvarig bruk knytt til jernvinne, stølsdrift, utmarksbeite, sanking og ferdsel.

Kulturmiljø: I dette området er det registrert ei rekkje kulturminne knytte til jernframstilling frå yngre jernalder og mellomalder. Valdres og nordlege delar av Buskerud og særleg Golsfjellet, er kjende som eit av dei mest sentrale områda for jernvinne i Sør-Norge. Råstofftilgangen – myrmalm og trevirke til kolframstilling – la til rette for omfattande verksemd. Ved jernvinneanlegga vart myrmalm varma opp av trekolet til 1000-1200 grader i leireomnar slik at slagget vart skilt ut, medan sjølve jernet vart samla i form av ein jernlupp. Produksjonen kravde store mengder trekol, og kolgroper er difor vanlege i terrenget rundt anlegga. Kolgropene frå sjølve jernframstillinga ligg gjerne i nærleik til omsrestane, medan gropene som vart nytta til å lage trekol til smiearbeid ofte er lokaliserte nærare busetnad. Jernvinna har vore drive som ei onn (=vinne) kanskje helst om hausten då det var mindre travelt i jordbruket. Produkta – jernet – har vore ein svært etterspurd handelsvare.

Samla gjev desse spora eit viktig innblikk i den teknologiske og økonomiske verksemda i fjellområda, og dei syner at Lykkja-området ikkje berre har vore eit ressurslandskap for jordbruk og beite, men òg ein sentral lokalitet for tidleg industriell produksjon av jern.

Viktige punkt for planlegging og forvaltning: Dette jernvinneanlegget er godt dokumentert, kulturminna er freda og arkeologane meiner det eignar seg for besøk og formidling. Det er lett tilgjengeleg med vegar og stigar. Dei arkeologiske kulturminna sør for området er alt undersøkt og fjerna i samband med ei reguleringsplan for hytteutbygging. Dersom grenda ynskjer å utarbeide ei skilt- og skjøtselsplan for området, vil fylkeskommunen gjerne bistå i arbeidet.

2 Fjellovergangane: Ferdavegar knytt til dei store ferdselsårene

2.1 Kongevegen gjennom Hemsedal – frå Robru til Eldrevatnet

Områdeskildring: Kongevegen gjennom Hemsedal frå Robru i Gol til Eldrevatnet på fjellovergangen mot Lærdal er ein sentral del av det historiske hovudferdselsnett mellom Austlandet og Vestlandet. Vegen vart bygd som køyreveg i perioden 1825–1844, som del av ei statleg styrt satsing på å styrkje kommunikasjonen over fjellovergangane. Namnet «Kongeveg» kjem av vegen vart opparbeidd etter eit kongeleg påbod, der lokalsamfunna hadde pliktarbeid med anlegget. Frå Robru og nordetter til Trøym ligg vegen delvis under veg (øvrevegen til Gol og riksveg 52), dels er den blitt borte på grunn av oppdyrking og omlegging av gardstun. Vegen er i stor gard samanhengande frå Kyrkjebøen/Trøym til Tuv og vidare opp til Eldrevatn og fylkesgrensa mot Vestland. Ola Fauske og Olav Dokk som har skrive om Kongevegen - Den fyrste køyrevegen i Hemsedal, gjev ei spennande historie om ei stor hending for bygda, utgjeve 2011 av Hemsedal historielag.

Kulturmiljø: Allereie før køyrevegen vart bygd, hadde vegen aust-vest vore ei viktig ferdselsåre for kløv- og gangtrafikk, mellom anna knytt til handel, stølsdrift og kontakt med marknadsplassen på Lærdalsøyri. Utbygginga av Kongevegen formaliserte og forbetra ei langt eldre ferdselsline, og la grunnlaget for meir regulert transport av varer som smør, skinn og husdyrprodukt aust-vest, og korn, salt og sild vest-aust. Langsmed Kongevegen vart det oppretta tre skysstasjonar gjennom Hemsdal. Fyrste skysskiftet innafor Hemsedal var i Ålrust, men dette var snart flytta til Eikre. På Tuv var det neste, og dette vart etter ein ti års tid flytta til Fausko. Lengst vest låg Bjøberg som blir rekna for å vera ein av dei fyrste skysstasjonane i landet, hadde status som fjellstove og fekk driftstilskot frå staten. Etter at nyevegen (Lina) vart anlagt i 1877 vart Granheim bygd som eit skysskifte i staden for Eikre.

Viktige strekningar og punkt for planlegging og forvaltning: Hemsedal kommune og grunneigarane har tidlegare lagt til rette for kulturopplevingar langs delar av strekninga. No har kommunen sett i gang eit arbeid med å kartfeste heile traseen, for å få eit overblikk over korleis stoda er. Arbeidet må skje i nært samarbeid med grunneigarar og dei som bur i områda langs dei ulike strekningane. Kvar strekning blir skildra slik at vi kan legge til rette for ferdsel til fots og med sykkel, finne fram til eigna type tilretteleggingstiltak og søke støtte for restaurering der dette er naudsynt. Tiltaka er lagte inn i handlingsplanen.

Strekningar og punkt : Den fyrste grove inndelinga av dei ulike strekningane blir lagt inn på kommunekartet med tre ulike signaturar:

- **Kongeveg A** er strekningar der vegen er mykje intakt og har høg verdi både for kunnskap, opplevingar og bruk. Tilrettelegging for ferdsel, god informasjon og restaurering er aktuelt. Døme på slike vegstrekningar er Eldrevatn- Slettevatnet, Storeskar- Gryvlebakkjin og Lio-Venås. A-områda har så høge kvalitetar at dei bør inn som hensynssoner i arealdelen til kommuneplanen.
- **Kongeveg B** er strekningar der vegen er synleg, har vorte mykje endra, men likevel har høge verdiar for opplevingar og bruk. Tilrettelegging for ferdsel, reparasjonar og restaurering er aktuelt på strekningane Ershovd- Storeskar og delar av vegen over Hustad.
- **Kongeveg C** er strekningar der vegen ikkje lenger er synleg (ligg under veg, er nedbygd eller under dyrka mark). Aktuelle tiltak her er informasjon og styring av ferdsel til trasear som

eignar seg for dei som vil gå lengre strekningar av Kongevegen. Døme på slike strekningar er gjennom Lio frå Gryvlebakkji til Lien (ligg under Rv 52), dyrkamark ved m.a. Finnset og Haug – Kyrkjebøen - Trøym (under privat eller kommunal veg, eller gjennom gardstun).

- **Skysstasjonane** langs Kongevegen: Bjøberg, Fausko/Tuv og Ålrust/Eikre.
- **Tekniske kulturminne:** Bruer og brukar, hengebruer, klopper, gamle rekstevegar som delvis nytta Kongevegen

2.2 Fjellvegane nordover til Valdres og sørover til Ål

Døme: Gamle Lykkjaveg som historisk ferdselsveg

Områdeskildring: Gamle Lykkjaveg er ein eldre ferdselsveg frå Ulsåk/Gravset og innover mot Joleimstølane og Lykkja, knytt til stølsdrift, kyrkjeveg og seinare vinter- og sommarferdsel før moderne vegutbygging. Vegen er dokumentert i Hemsedal Bygdearkiv som ein del av det historiske transportsystemet i austre Hemsedal. [digitaltmuseum.no]

Kulturmiljø: Historielaget viser til rapportar om *kartlegging av eldre vegar i Hemsedal*, mellom anna kyrkjevegar og ferdselsliner i utmark, som gir metodisk bakgrunn for restaurering av gamle vegar som Lykkjavegen. Vegen er rydda og restaurert dei siste åra, og på vinteren går ein skiløypetrase her. [hemsedalhi...orielag.no]

Fotografiet «Gamle Lykkjavegen ved krysset til Jordheimstølane» viser vegens karakter: smal trase, naturleg terrengtilpassing og tydeleg kopling til stølslandskapet. Biletet er publisert i DigitaltMuseum og brukt som referanse i lokalhistorisk samanheng. [digitaltmuseum.no]

Viktige strekningar og punkt for planlegging og forvaltning: Det er ikkje teke stilling til om det er behov for å ta spesielle hensyn til enkelte strekningar, eller punkt. Det er viktig å få oversikt over kva som er registrert og kartfesta, og om det er ynskjeleg med nokon form for hensynssone. Vegen er sett på handlingsplanen som eit mogeleg tiltak.

Andre viktige ferdselsårer som ein kan ta inn i planen, dersom det er ynskjeleg:

- Hydalen til Smådalen og Grunke (LVO), stig
- Bjørbergskaret -Frå Bjøberg og Ershovd til Bulien og kyrkjevegen gjennom Grøndalen og Mørekvamdalen via Kyrkjuskaret og til Thomaskyrkja (knappt i bruk etter at snøfelt/fonna over storesteina ur i kyrkjuskaret smelta).
- Gamal veg frå Tørpo til Valdres: over Hjelmen, Eikre, Tisleifjorden og Tyrishølt til Ulnes

2.3 Fjellvegane sørover til Ål:

- Kjerreveg - stig, Frå Lauvhaug og Lio, via Flævatnet og Hølleskarstjedne til Ål
- Kjerreveg – stig, frå Sireslettane til Breiset i Ål (2,5 km)?

2.4 Andre ferdselsårer – kulturstigar

- Finnstigen: Stig frå Bygdatunet til heimstølane (tufter) og vidare til Gravset,
- Reksteveg over Ulsåskaret til Fekjastølane (tufter)?
- Synarsvaet: Tilrettelagt kulturstig, skilta for nokre år sidan. Om det er mogeleg, og ynskjeleg, kan stigen takast inn i planen, slik som Finnstigen.

3 Tre bygdesentrum - Tuv, Trøym og Ulsåk

Vedr. Skildringar av områda, sjå kap. 3.6 i kulturmiljøplanen. Desse spørsmåla syner at her må ein setje tema på handlingplanen, dersom ein ynskjer å utvikle sentruma med ein rest av gamle kulturmiljø vidare. Vi vel å ta med forslag til tiltak i dette kunnskapsgrunnlaget, av di vi har fått inn innspel, men ikkje hatt høve til å jobbe vidare med tiltak eller grundigare analysar. Dersom ein ynskjer å styrke lokalt særpreg ein ein ta dette med vidare i pågåande planprosessar.

TRØYM – skisser som viser eldre bygningar i sentrum, og kulturhistoria knytt til desse

TUV – skisser som viser eldre bygningar på Tuvbakkj og Tuv, og kulturhistoria knytt til desse

ULSÅK var tidlegare prega av store klyngetun, bygningane er flytta ned fleire stader. Få eldre bygg, mølla (fjerne) og pensjonatet (bygd om og seksjonert ut). Bustadfeltet ligg aust for kartutsnittet, langsmed hovudvegen.

ULSÅK – skisser som viser eldre bygningar på Ulsåk, og kulturhistoria knytt til desse

Overordna prinsipp for utvikling av dei tre tettstadane

- basert på innspel frå grendemøte og innspelsmøte for sentrumsplanen, Smart Fjellbygd mm.

Visjon: Hemsedal sine tettstader skal utviklast med respekt for kulturarv og lokal identitet, samtidig som dei blir levande møteplassar for kultur, handel, landbruk, reiseliv og friluftsliv.

1. Bevaring av kulturmiljø:

- Kartlegg og verna bygningar, stader og landskap med historisk verdi.
- Integrer kulturhistoriske element i nye prosjekt (materialbruk, formspråk, stadnamn).

2. Synleggjering av lokal identitet:

- Bruk design og skilting til å fortelje historia om stølsdrift, fjellkultur og bygdas utvikling.
- Skap uterom som reflekterer Hemsedals natur og tradisjonar.

3. Kulturell infrastruktur:

- Tilrettelegg for møteplassar og arenaer for kulturaktivitetar (marknader, konsertar, kunst).
- Bruk fleksible løysingar som kan tilpassast sesong og behov.

4. Medverknad og samarbeid:

- Involver grunneigarar, næringsliv, frivillige og kulturaktørar i planlegginga.
- Etabler ein kulturgruppe for tettstadane som sikrar lokal forankring.

Framlegg til tiltak i handlingsplanen for 2026-2029:

Trøym:

- **Kulturminnegruppa** bør få i oppdrag å registrere bygningar med kulturminneverdi i Trøym sentrum. Dette vil vera eit viktig grunnlag i arbeidet med arealdelen av kommuneplanen, særleg for å vurdere om delar av busetnaden bør markerast med hensynssone. Det er også under utarbeiding ein områdeplan for Trøym, der både hensynssone kan brukast og bevaringsverdige bygningar kan markerast tydeleg (tjukk strek for bygg som ikkje skal rivast).
- **Bevar historiske bygg** frå Låvin, skulegarden og kyrkjegarden på oversida av vegen og hotellet og dei andre husa på nedsida av vegen til posthuset og elvepromenaden som identitetsmarkørar. Jf. Registreringane over.
- **Lag ein plan for blå skilt.** – gamle bygningar i sentrum.
- **Bruk uteromsvegleiaren** til å skape ein heilskapleg estetikk.
- **Etabler kulturarena** ved torget/ØYA for arrangement og kunstinstallasjonar.
- **Landbrukstilknytta næringsbygg** som dagens ysteri og salslaget bidreg til at vi forstår at Trøym er nær knytt til landbruket (største mjølkeproduksjonen i Buskerud), og aktivitetane og tilboda skapar gode, naturlege møteplassar der folk får forståing for kvarandre. Viktig å sikre at dei er i sentrum. (Innkjøpslaget kan ev. flyttast til sagbrukstomta, og dei små gardstuna i sentrum, og bidra til skjerma og god plass for slik handel, bondens marknad, andre tilbod.)
- **Legg til rette for lågterskel kulturaktivitetar** og samarbeid med frivillige.
- **Bruhaug camping** kan fungere som et startpunkt for utbyggingsområdet. Det kan vurderes et prosjekt der eksisterende bygninger flyttes og gjenbrukes på området for å skape et nytt, helhetlig miljø med kulturhistorisk forankring.

Tuv:

- **Profilér Tuv som porten til fjellet** med kulturformidling knytt til stølsdrift og friluftsliv.
- **Skilting og små kulturinstallasjonar** langs ferdselsårer.
- **Bruk lokale historier** i design av møteplassar.
- **Legg til rette for lågterskel kulturaktivitetar** og samarbeid med frivillige.

Ulsåk:

- **Skap kultursoner** ved handelspunkt (Kiwi-området) med kunst og historieforteljing. à vandring langs elva og bort til Klokkarteinen à <https://www.instagram.com/reel/DRjrSuYjPEO/?igsh=MWJqdGl2bHZrbHMydw==>
- **Legg til rette for lågterskel kulturaktivitetar** og samarbeid med frivillige.
- **Set i stand hengebrua** og lag gode vandreveg som er formidla og tilrettelagt slik at gardsdrift og matproduksjon blir framheva og noko folk tek vare på og omsyn til. Inkl. god ferdselsstyring og tilrettelegging rundt campingplassen. (tuntavle)

Bygge vidare på FIFA, SMART fjellbygd og boligplan: Kulturmiljø og mobilitet – uteromsveileder - nærområder – skape felles identitet -vern gjennom bruk – korleis forsterke kulturmiljø / opplevsar i desse NÆRområda : Uteromsveileder Trøym sentrum/Ulsåk sentrum/Tuv sentrum, Karisetberget, Gamle Kongevegen (Folk i form), Steget (TOPP 20), Trøim-Trøimsbøtn , Heimsilstigen, Fiskumstigen, Grønåsstigen, Solaust, Geiteberget.